

RAPPORT 2013:27

LOSKÄLVAGÅRDEN

Antikvarisk medverkan vid exteriör ommålning och fönsterrenovering i
Loskälvagården, Lohärads socken, Norrtälje kommun, Uppland

Hedvig Bellberg

Läs rapporten i PDF
www.stockholmslansmuseum.se

RAPPORT 2013:27

LOSKÄLVAGÅRDEN

Antikvarisk medverkan vid exteriör ommålning och fönsterrenovering i
Loskälvagården, Lohärads socken, Norrtälje kommun, Uppland

Hedvig Bellberg

Järnväggsgatan 25, 131 54 NACKA
Tel vx 08-586 194 00, info 08-586 194 01
Fax 08-32 32 72, E-post museet@stockholmslansmuseum.se

© Stockholms läns museum
Produktion: Stockholms läns museum
Redaktionell bearbetning: Ulrica Sasko
Omslag: LP 201300771. Loskälvagården efter renoveringen
Foto: Hedvig Bellberg
Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133

Nacka 2013

Innehåll

Administrativa uppgifter	22
Sammanfattning av utförda åtgärder	6
Byggnadshistorik med relevans för ärendet	6
Utförda åtgärder	7
Avvikelser från arbetshandlingar	18
lakttagelser under arbetet	18
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder	19
Övriga handlingar med relevans för ärendet	19

Sammanfattning av utförda åtgärder

Loskälvagårdens salsbyggnads fasad har målats om i tre väderstreck lika befintlig kulör. Vissa trälagningar har gjorts i fasadens lågdelar. Fönstrens ytterbågar samt pardörrarna i entrén mot väster har renoverats och målats lika befintlig färgsättning. Vissa bottenstycken till fönstren har nytillverkats.

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Loskälvagården ligger i Lohärads socken i Norrtälje kommun, ungefär två kilometer öster om kyrkan, på landsvägen som i väster börjar vid den gula klockstapeln. Bygden breder ut sig i små bebyggelseklungor utefter landsvägen och området ligger vid randen av en gammal dalgång. Landskapet kring gården kännetecknas av vidsträckta åkermarker.

Bynamnet Loskälva har sitt ursprung i det forngermanska språket och kan delas upp i två delar. ”Lo”, med betydelsen öppen eller ljus (jämför norska lo i Oslo, eller lau på Gotland med samma innebörd) och ”skälva” som enligt språkforskarna kan tolkas som hylla eller utkikstorn (jämför med engelskans shelf). Loskälva kan därmed uttydas som en ljus, högt belägen plats.

Loskälvagårdens salsbyggnad är uppförd 1846, och utgör det yngre boningshuset i ett gårdssammanhang med byggnader från 1600-talet och framåt. Det äldre boningshuset finns inte kvar. Lohärads äldsta byggnad, vishusboden från 1600-talet, samt bränneriet, är kvarvarande byggnader från den tidigare kringbyggda gården.

Loskälvagården ägs och förvaltas av Lohärads hembygdsförening sedan 1994. Den sista generationen som drev gården privat var systrarna Linnea (f. 1905) och Märta (f. 1908) Eriksson. Märta ville att Lohärads Hembygdsförening skulle ärva gården, men något testamente lämnades aldrig. Därmed tillföll gården Allmänna Arvsfonden vid Märtas död 1991. Samtliga inventarier såldes på en auktion på pingstdagen 1991. Ärendet gick dock vidare till regeringen, som 1994 överlät, den då avstyckade, gården till hembygdsföreningen.

Salsbyggnaden har stående locklistpanel i en ljus mintgrön kulör och röda fönsterbågar och pardörrar. Både smygar, karmar och mittposter är målade i den gröna kulören. Fönstren i verandan, som är belägen mot väster, har färgade glas från förra sekelskiftet i gult, rött, grönt och blått. Fönstren har två lufter. I den övre rutan i de tredelade lufterna är glaset avdelat av pyramidformade spröjs, vari de färgade glasen sitter utanför pyramidformen som bildas i mittenrutan. I pardörrarna finns glas i den övre av tre speglar. Här är glasen placerade i ett rektangulärt mönster och de färgade glasen sitter som en ram kring ett mittfönster, som i det norra utgörs av ett gammalt frostat glas och i det södra av ett klarglas. Glasen i verandan är av kulturhistoriskt stort värde för byggnadens karakteristisk. I gavelröstena sitter tre halvmåneformade lunettfönster utöver ett tvåluftsfönster. Det sannolikt äldsta fönstret i byggnaden finns ovanför verandan. Det är ett fönster med två lufter avdelat av en mittpost och det har gula karmar invändigt och är troligen från kring år 1850.

LP 201300772. Fasad mot söder innan ommålning. Foto H. Bellberg

Utförda åtgärder

Fasad

Fasaden utgörs av en äldre locklistpanel med breda bottnar. Verandan mot väster täcks av en pärlspont.

Färgkoderna för ommålningen av fasaden respektive fönstren bestämdes med hjälp av en NCS-scanner till: NCS S 2005-G60Y för den gröna och NCS S 4050-Y90R för den röda.

Fasaden lagades, bl.a. med ny offerbräda i verandans nordvästhörn och med ny locklist som isattes där det fattades list, bl.a. på sydsidan, där mindre trälagningar också gjordes. Där färgen var nedsliten slipades för att få den nya linoljefärgen att fästa. I lågdelarna ströks fasaden och locken först med kallpressad rå linolja för att mätta fasaden. Linoljan användes som ytbehandling och inte för genomträngande behandling, då stommen är mossdrevad. Fasaden målades i två-tre lager med spädd linoljefärg från Engwall och Claesson mot väster, norr och söder. Den östra fasaden var för ett par år sedan ommålad i en klassisk oljefärg i samma kulör. Efter nedmonteringen av byggnadsställningen plomberades hålen där kilarna för ställningen suttit med linoljekitt.

Stuprören och hängränorna målades där de var i gott skick. Nya vita hängrännor hängdes på fasadens västsida. Dessa smälte väl in i fasaden.

LP 201300773. Verandan på västsidan innan fönsterrestaurering och ommålning. Foto H. Bellberg

LP 201300774. Bertil från föreningen och Kjell från Roslagens Byggnadsvård vid sydfasaden innan restaureringen. Foto H. Bellberg

LP 201300775. Loffe från föreningen, Hans från Roslagens Byggnadsvård och P.O. från föreningen på plats inför restaureringen. Foto H. Bellberg

LP 201300776. Ny offerbräda på verandan. Foto H. Bellberg

LP 201300777. Sydsidan efter ommålning. Foto H. Bellberg

Fönster

Fönstren i salsbyggnaden är till övervägande del okopplade tvåluftsfönster med tre rutor vardera på var sida om en mittpost.

Alla fönsterytterbågar på byggnaden renoverades i denna etapp. Verandans 12 bågar täcktes av en nästintill obefintlig kittfals som höll rutorna på plats och skyddade virket. Vid renoveringen skars inte fönstren helt rena från all färg pga detta. De kittades med kitt som till viss del även fick flyta ut på glaset. Virket i de nedre delarna var dock till viss del rötskadat. Bottenstyckena fick här därför bytas ut mot nytt hårt kärnvirke av barrträd. De infästes med trädymling samt obehandlad järnskruv som kittäcktes och oljades. På övervåningen byttes vinkeljärnen ut och oljades in, i två fall blev vinkeljärnen på innerbågarna också utbytta. I något fall hade rutorna i verandan spruckit pga spänningar i bågen, ett blått glas och ett klarglas. Glasen sitter kvar. I verandans karm mot norr ersattes nederdelen med nytt ekvirke.

LP 201300778. Glasen i bågarna i verandan satt i mycket tunn kittfals. Bågarnas bottenstycken var dessutom nedslitna. Foto H. Bellberg

LP 201300779. Bågarna i fönstren var skadade, men framför allt väldigt tunna. Foto H. Bellberg

LP 201300780. Renoverade fönster hänger på tork i övervåningen. Fönster nummer tre och fyra närmast i bild är husets äldsta och med största sannolikhet från byggnadens uppförande. Detta syns bl.a. på beslagen. Fönstren är hemmahörande i övervåningen, rakt över verandan. Foto H. Bellberg

LP 201300781. Felgjorda bottenstycken snidades till på plats för att stämma överens med förlaga.
Foto H. Bellberg

LP 201300782. Renoverat fönster mot söder. Foto H. Bellberg

LP 201300783, LP 201300784. Dörrparet täcktes i de två nedre speglarna av masonitskivor både utvändigt och invändigt. Foto H. Bellberg

Entrédörrar

Pardörrarna i verandan mot väster är av halvfransk typ med utanpåliggande fyllningslister. Det finns tre speglar i varje dörr, varav det sitter träfyllningar i de två nedre och glas i den övre.

Dörrarna i de två nedre speglarna var täckta av masonitskivor både utvändigt och invändigt. Eftersom dörrarna skulle målas och fyllningslisterna bytas ut, valdes att ta bort masoniten. Fyllningarna är efter reoveringen istället synliga, vilket ger ett mer autentiskt uttryck till byggnaden. De profilerade fyllningslisterna nyttillverkades efter förlaga och monterades utvändigt. Invändigt får detta vänta till nästa säsong, då kulören för insidan av dörrarna ännu inte är avgjord. Dörrarnas utsida målades i den röda kulören, lika befintlig.

LP 201300785. Den norra dörrens insida med trälagningar där det framträtt glipor i fyllningen. Foto H. Bellberg

LP 201300786. Pardörrarna med de nedre fyllningarna i speglarna framtagna. Dessa täcktes av masonitskivor innan renoveringen. Foto H. Bellberg

LP 201300787. Dörrparet nymålat, dock utan fyllningslist i speglarna. Foto H. Bellberg

LP 201300788. Ny fyllningslist till dörrspeglarna. Foto H. Bellberg

Dörrarnas ytersida mer den nya profilerade fyllningslisten infälld. Foto P.O. Johansson

Avvikelser från arbetshandlingar

Inga avvikelser från arbetshandlingarna har noterats. I länsstyrelsens beslut anges ommålning av byggnaden. Detta har utförts, tillsammans med ommålning av fönsterytterbågarna, vilket inte preciserades i beslutet, men inryms under exteriör ommålning.

Lakttagelser under arbetet

Vid slutbesiktningen kvarstod infästningen av fönstren i verandan samt målning av fyllningslisterna på entrédörrarna. Efter samtal med hantverkare och hembygdsförening kan intygas att detta blivit utfört.

Arbetet kommer att fortgå under 2014, då innerbågarna i övervåningen tillsammans med karmar renoveras och målas, tillika pardörrarnas innersidor och ett invändigt salstak renoveras och målas. Kvarstår gör att besluta om inför nästkommande etapp vilken kulör pardörrarnas innersida skall ha, samt vilken färgtyp och metod som bäst används för att renovera salstaket. Ifall det bör strykas med linoljefärg. Salstaket har en handmålad bård som är i gott skick och ett ljust målat inre fält som är i sämre skick. Färgerna är disparata, varför det kan bli svårt att åstadkomma en bra nivå för renoveringen av det ljusa färgfältet utan att skada bården runtom.

LP 201300789. Salstaket. Foto H. Bellberg

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Loskälvagården sätter sin prägel på bygden med sitt ålderdomliga gårdshägn och den stilfulla salsbyggnaden. De färgade och formade glasen i verandan och den ljusst gröna fasaden i kontrast med de röda fönsterbågarna är karaktärsskapande för byggnaden.

Arbetet med den yttre renoveringen blev hanverkskunnigt utfört och alla åtgärder utfördes med tillfredställande metoder och material vilka lämpade sig väl i den kulturhistoriska bebyggelsen.

Övriga handlingar med relevans för ärendet

Länsstyrelsens beslut med beteckning: 434-16207-2013

Administrativa uppgifter

Objekt:	Loskälvagården
Socken:	Lohärad
Kommun:	Norrtälje
Landskap:	Uppland
Länsstyrelsens beslut:	dnr 434-16207-2013
Byggherre/beställare:	Lohärads hembygdsförening
Entreprenör:	Roslagens Byggnadsvård
Antikvarisk medverkan:	Stockholms läns museum genom Hedvig Bellberg
Byggnadstid:	2013-07 – 2013-10
Antikvarisk slutbesiktning:	2013-10-16